

KottakAnthropology1

Conrad Philip KOTTAK: **ANTHROPOLOGY** (The Exploration of Human Diversity). The University of Michigan. McGRAW-HILL, INC. 1994

Kapitola 1.

ROZSAH A DOSAH ANTROPOLOGIE

The scope of anthropology. (Scope=pole, rámeček, sféra, možnosti, obzor, rozsah, dosah, záměr, cíl, účel.)

ADAPTACE, VARIABILITA, PROMĚNLIVOST

(Adaptation=prizpůsobivost; Variation=variabilita=rozmanitost, různorodost, různorodost; změna, obměna, kolísání, odchylky, úchytky; Change=změna, proměna, výměna, obměna...)

PODOBORY ANTROPOLOGIE

(Subdiscipline of Anthropology)

KULTURNÍ ANTROPOLOGIE (Cultural Anthropology)

ARCHEOLOGICKÁ ANTROPOLOGIE (Archeological Anthropology)

BIOLOGICKÁ, resp. FYZICKÁ ANTROPOLOGIE (Biological, or Physical, Anthropology)

LINGVISTICKÁ ANTROPOLOGIE (Lingvistic Anthropology)

APLIKOVANÁ, resp. UŽITÁ ANTROPOLOGIE (Applied Anthropology)

ANTROPOLOGIE A JINÉ HUMANITNÍ VĚDY, resp. SPOLEČENSKÉ VĚDY, VĚDY O ČLOVĚKU

(Anthropology and other human sciences)

ANTROPOLOGIE. POLITOLOGIE, EKONOMIE

(Anthropology, Political Sciences, and Economics)

ANTROPOLOGIE A HUMANITNÍ VĚDY

(Anthropology and Humanities; humanitní vědy= týkající se člověka a společnosti)

ANTROPOLOGIE A HISTORIE

(Anthropology and History)

Toto je povaha či přirozená vlastnost člověka: „ Lidé jsou na světě skoro jeden jako druhý, téměř všude všichni stejní. Takový názor, který slýcháme denně

v rozhovorech, konverzaci, v hromadných sdělovacích prostředcích (masmédiích) a stovkách scén a výjevů běžného každodenního života, podporuje, resp. pomáhá prosazovat zcela chybnou a zavádějící ideu (myšlenku, představu), že lidé v jiných zemích mají stejné touhy, stejná přání, stejné pocity a cíle (aspirace), jako máme my. Takové tvrzení totiž ve skutečnosti proklamuje čili vyhlašuje následující: protože lidé jsou v podstatě stejní, jsou vlastně dychtiví či přejí si, usilují a těší se, že přijmou ideje či myšlení, přesvědčení, víru a náboženství, instituce a hodnoty, produkty i životní styl, resp. způsob života, praxi (včetně zvyků, rituálů, konání, tj. obvyklého způsobu jednání) expanzivní (rozpínající se a všepronikající) severoamerické kultury, resp. kulturu euroatlantské civilizace. Často se tento nebo takový předpoklad - vlastně domýšlivá a troufalá domněnka – ukázaly být zcela zavádějící a chybné. Antropologie nabízí širší pohled či nadhled – perspektivu, tj. pohled, hledisko či náhled, rozlišující zřetelně a přesně, zvláštní, charakteristické a příznačné rysy kultur a srovnávání napříč kulturami). Většina lidí si myslí, že antropologové zkoumají jen fosílie (zkameněliny) a primitivní kultury.

Autor této knihy (Kottak) uvádí, že sám zkoumal zapadlé vesničky v Brazílii, plavil se s rybáři na jednoduchých veslicích a na Madagaskaru pracoval na rýžovištích, účastnil se ceremonií, navštěvoval hrobky, kde odhaloval (rozbaloval) těla zesnulých (rozpadlých a shnilých) předků.

Avšak antropologie je mnohem víc než studium předindustriálních lidí. Je to komparativní (srovnávací či porovnávací) věda, která zkoumá všechny společnosti, starověké i moderní, jednoduché (primitivní) i složité (komplexní). Většina ostatních společenských věd (social sciences) má tendenci zaměřit se jen na jednotlivou společnost, jako jsou např. Spojené státy nebo Kanada. Antropologie však nabízí jedinečnou (unikátní) transkulturní perspektivu konstantního (nepřetržitě a stále) srovnávání zvyků a obyčejů jedné společnosti se zvyky a obyčeji společností jiných.

Aby doložil příkladem transkulturní komparaci a vzrůstající zaměření antropologie na moderní společnosti, autor uvádí svůj vlastní výzkum kulturních souvislostí (kontextu) a dopadu (působení, vlivu, účinku) televizního vysílání v USA vs. Brazílie.

Stát se kulturním antropologem normálně znamená věnovat se terénní práci etnografa. To obvykle vyžaduje strávit 1 rok, i déle, v jiné kultuře, žít s domorodci (místními lidmi), naučit se jejich zvyky a obyčeje. Nezáleží však na tom, jak mnoho antropolog zjistí (odhalí, objeví, odkryje) o jejich kultuře, on nebo ona zůstávají vždy cizinci, resp. vetřelci. Taková zkušenost pocitu odcizení (alienace) má hluboký dopad. Naučíme-li se respektovat jiné zvyky a

víry, antropolog nikdy nesmí zapomenout, že existuje širší svět. Jsou to normální způsoby myšlení a konání, jen jiné než jsou naše vlastní.

ADAPTACE, VARIABILITA, PROMĚNLIVOST (VÝVOJ) (Adaptation, Variety, Change)

Lidé jsou nejpřizpůsobivější živočichové.

Například, v jihoamerických Andách se lidé probouzí ve vesničkách 17,500 stop nad mořskou hladinou a pak se namáhavě „škrábou“ o 1,500 stop výše, aby pracovali v cínových dolech. Kmeny v australské poušti se klanějí zvířatům a diskutují o filozofii (worship=uctívání božské/nadpřirozené moci, klanění se...). Lidé přežívající malárii v tropech. Mužové, kteří se procházeli po Měsíci. Model lodi „Starship Enterprise“ ve washingtonském Smithsonian's Institution symbolizuje touhu vyhledávat nové civilizace, usilovat o nový život, neohroženě jít tam, kde předtím ještě nikdo nebyl.

Přání poznat nepoznané, řídit neřiditelné, ovládat neovladatelné, kontrolovat nekontrolovatelné, vnášet řád do chaosu, nachází vyjádření u všech lidí. Flexibilita a adaptabilita jsou základní lidské atributy (charakteristický znak, nezbytná vlastnost), a rozmanitost, různorodost, různorodost (pestrost), resp. rozrůznění, rozložení a rozšíření (v prostoru a čase), tj. diverzita člověka, je základním předmětem studia antropologie, její podstatou a obsahem.

Studenti bývají často překvapeni šíří, resp. rozsahem antropologie, která je jedinečnou holistickou (celkovostní) vědou. Studuje založení lidskosti (conditio), předpoklady, proměny, stavy člověka jako celek. (Cf. Zdeněk Neubauer: *conditio humana – conditio universi*: založení lidskosti jakožto rozměru skutečnosti, o jeho mezích, ohroženosti, podmíněnosti čili kondicionalitě.) Studuje minulost, současnost a budoucnost; biologii, společnost, jazyk a kulturu. Společnost, resp. společenství, lidé sdílejí i s jinými živočichy (zvířaty), ale kultura je ovšem fenomén výhradně lidský!

Kulturami jsou tradice a zvyky přenášené učením, které určují (řídí, vedou, utvářejí) víru, náboženství a chování lidí, kteří jsou tomuto působení vystaveni (exponováni). Děti se učí těmito tradicím dospíváním v jednotlivých partikulárních společnostech.

Kulturní tradice zahrnují zvyky, obyčeje a názory o tom, co je vhodné a správné chování a co je chování nevhodné a špatné.

Kulturní tradice odpovídají na otázky jako: Jak bychom měli něco dělat (co je správné, vhodné, nejlepší a nejdůležitější? Jak rozumíme světu, jak jej interpretujeme (vykládáme, vysvětlujeme)? Jak poznáme, resp. jak rozlišíme, co je správné a vhodné a co je špatné a nevhodné. Kultura vytváří konsistenci (důslednost, trvalost a soudržnost) chování a myšlení dané společnosti.

Nejkritičtější elementem, tj. rozhodujícím prvkem (osudným a svízelným) kulturních tradic je jejich přenos učením, spíše než biologickým dědictvím (jsou spíše naučené než zděděné).

Kultura, která sama o sobě (jako taková) biologická není, navazuje ale stále na biologické zdroje hominidů. **Hominidi** jsou členy zoologické čeledi, která zahrnuje fosilní i recentní lidi, resp. fosilního i žijícího člověka. Po více než 1 milion let hominidi měli přinejmenším některé biologické schopnosti a výkony na nichž kultura závisí. Tyto schopnosti (rozumové schopnosti, nadání, talent) jsou: schopnost učit se (učení), myslet v symbolech (symbolismus), použití jazyka, užívání nástrojů a jiné kulturní znaky organizace jejich životů a přizpůsobování se (adaptace) jejich prostředí.

Bez hranic v čase a v prostoru, antropologie uvažuje (rozvažuje, hloubá) o hlavních otázkách lidské existence. Zkoumáním starých kostí (kostrových pozůstatků a nástrojů) antropologové řeší či hledají odpověď na mystérium původu člověka jako vzrušující tajemství. Kdy se naši předkové oddělili od předchůdců našich pradávných “pratet a prastrýců”? Kde a kdy vznikl *Homo sapiens* ? Jak se měnil náš druh? Co jsme nyní a kam směřujeme ? Jak proměny v kultuře a společnosti ovlivnily biologické změny ? Náš rod – *Homo* – se proměňoval po více než 1 milion let. Kulturní i biologická adaptace byly ve vzájemném vztahu, vzájemně se doplňovaly, a lidé v adaptaci pokračují, resp. se nepřestávají přizpůsobovat jak kulturně, tak biologicky.

Lidská **adaptace**, tj. přizpůsobování člověka, je proces, kterým organismus zvládá či vypořádává se s tlaky či zátěží prostředí, vyžaduje souhru, tj. vzájemné působení kultury a biologie.

Jako ilustraci uvažujme čtyři způsoby, jimiž se lidé vyrovnávají s nízkým tlakem kyslíku. (1) Kabiny letadel, kde je udržován normální atmosférický tlak, jsou vybaveny kyslíkovými maskami: to je příklad, který ilustruje *kulturní* (technologickou) adaptaci. (2) Domorodci (místní obyvatelé) vysokohorských oblastí Peru patrně mají jisté *genetické* výhody pro život ve velmi velkých výškách, kde tlak vzduchu je nízký. Lidé, kteří vyrostli ve velkých výškách jsou fyziologicky mnohem výkonnější (schopnější, zdatnější, efektivnější) než jim geneticky podobní lidé, kteří tam ale nevyrostli. Lidská biologická plasticita (tvárnost, poddajnost, tj. schopnost se přizpůsobovat) umožňuje takovou *dlouhodobou fyziologickou adaptaci*. Máme ale též schopnost (kapacitu) k *bezprostřední, fyziologické adaptaci*.

A proto, obyvatelům nížin po dosažení velkých výšek, např. vysokohorských oblastí, se okamžitě zvyšuje ventilace plic, zvyšuje se dechový objem, často až dvakrát tolik, než je obvyklé u hladiny moře. Hyperventilace zvyšuje množství kyslíku v plicích i v krvi (artériích), a protože se rovněž zvyšuje tepová frekvence srdce (puls), krev protéká do tkání rovněž mnohem rychleji. Všechny tyto rozmanité adaptační odpovědi – kulturní i biologické, volní i mimovolní,

vědomé i nevědomé – slouží jedinému cíli: zvýšit zásobení organismu člověka kyslíkem.

Mnoho či hodně diverzity (rozmanitosti, různorodosti, pestrosti) vidíme v kultuře, resp. různých kulturách, jako v přírodě a taková diverzita reflektuje (odráží, zrcadlí, vyjadřuje) rozmanité, tj. odlišné a měnící se životní prostředí a podmínky (poměry a okolnosti). Lidé kreativně, tj. tvůrčím způsobem, zacházejí se svým prostředím, upravují, resp. mění je, prostředí přizpůsobují svým potřebám, manipulují je). Pouze svým prostředím však určení (determinováni) nejsou.

U vědomí toho John BENNET (1969, str. 19) definoval kulturní adaptaci jako tvůrčí či napodobující element lidského chování, který je schopen řešit problémy, kdy lidé získávají a využívají zdroje a prostředky a řeší bezprostřední problémy s tím spojené. (Pozn.: *resource*=zdroj, zajištění, zásoba...bohatství, majetek..., ale i vynalézavost, duchapřítomnost, pohotovost, nápaditost, talent, nadání, důmysl, důvtip=poradit si, vědět si rady v každé situaci...) To je první rozměr či dimenze adaptačního chování: Adaptivní chování zahrnuje, resp. se týká uspokojování cílů: jestliže nápodoba, je úspěšné, lidé uskutečňují své cíle. (BENNETT 1969, str. 13). V moderní době tržního hospodářství (ekonomiky) tyto cíle) zahrnují výrobu, příjmy a spotřebu k uspokojení potřeb nebo nezbytných potřeb nutných k přežití.

Kromě uspokojování individuálních cílů (tj. cílů, o které nutno usilovat), druhý a neméně důležitý rozměr (dimenze) kulturní adaptace je udržování, šetření a zachování zdrojů (konzervace).

Ekonomie, která je zaměřena na dosažení zisku, to ale dělá za cenu vyčerpání nebo poškozování (zneužití) přírodních zdrojů. Může být adaptivní jen v jedné dimenzi (té první), ale vzhledem ke druhé dimenzi, můžeme říci, že je *maladaptivní* (špatné přizpůsobení). Jinými slovy, chování, které prospívá a přináší užitek jednotlivcům, může poškozovat či ničit životní prostředí a ohrožovat dlouhodobé přežití skupiny. Společnosti se “musí pokusit o rovnováhu zachování zdrojů oproti ekonomickému úspěchu, pokud doufají ve stálé usídlení, nebo na neurčitou dobu, ve svém životním prostředí (BENNETT 1969, str. 13).

Jak se historie Hominidů postupně vyvíjela, resp. rozvíjela, společenský (sociální) a kulturní význam adaptace se stával stále důležitějším. V tomto procesu lidé vymysleli, resp. vynalezli různé způsoby, jak zvládnout a umět se vypořádat s různým prostředím a sociálními systémy (lokální, regionální, nacionální a globální) v nichž žili v prostoru a čase. Stupeň kulturních změn se stále zrychloval (akceleroval), zejména během posledních 10 000 let. Po miliony let, lov a sběr „darů“ přírody – kořistnický způsob života - byl jediným, výhradním a univerzálním základem či zdrojem živobytí čili existence Hominidů (subsistence). Avšak uběhlo jen několik tisíciletí k výrobě či **produkci potravy** (kultivace rostlin a domestikace zvířat; obdělávání,

pěstování, zušlechtování, chov, ochočení, zdomácnění... Tzv. neolitická revoluce, která vznikla na Středním Východě před 10 000 – 20 000 lety, aby nahradila kořistnický způsob života, tj. lov a sběr, a to ve většině obydlených oblastí. Lidé začali produkovat svoji vlastní potravu, pěstovat obilí (sázet, sít, pěstovat a sklízet zemědělské plodiny, pěstovat chovná zvířata) raději než jednoduše si brát, co příroda nabídla. Před 6 000 – 5 000 lety vznikly na Středním Východě první civilizace. **Civilizace, národní státy** nebo nejjednodušeji jen **státy**, jsou komplexní, tj. složité (složitě strukturované) společnosti s centrální správou, resp. vládou (centralizovanou vládní formou) a společenskými vrstvami resp. třídami. Mnohem současněji pak průmyslová výroba hluboce ovlivnila lidstvo v celém světě. Dnešní globální ekonomika a globální komunikace (výměna informací, dorozumívání) spojuje či propojuje všechny současné lidi, přímo či nepřímo, v moderní světový systém. Lidé v místních prostředích (tj. lokálních podmínkách podle usídlení) se musí vyrovnávat či se musí umět vypořádat se silami, které postupně vznikají (jsou generovány) v systémech vyššího a vyššího řádu (region-národ-svět). Studium takových soudobých adaptací jsou pro antropology nové výzvy: „Kultury lidí celého světa potřebují být stále znovuobjevovány, protože tito lidé vše znovu objevují, znovu vymýšlejí, v proměnách historických poměrů (okolností)“ (MARCUS and FISHER 1986, str. 24).

V průběhu historie lidstva (lidského rodu), velké (důležité, závažné, významné) inovace (novinky) se rozvinuly na úkor inovací předešlých. Každá ekonomická revoluce měla společenské a kulturní reakce (ohlas, odraz, zpětný vliv na společnost a její kulturu).

Tato kniha bude zkoumat chování a instituce, víru, zvyky a praktiky související s jednotlivými ekonomickými systémy: lovcí a sběrači, industriální společnost a moderní světový systém (světověk).

OBEČNÁ ANTROPOLOGIE (General Anthropology)

Akademická disciplína antropologie (tj., antropologie, jak se vyučuje, resp. pěstuje na univerzitách v USA), též známá jako **obecná antropologie** (všeobecná antropologie), zahrnuje čtyři hlavní subdisciplíny (dílčí vědní obory): sociokulturní antropologie (sociocultural anthropology), archeologická antropologie (archeological anthropology), biologická antropologie (biological anthropology) a lingvistická antropologie (linguistic anthropology). (Autor této knihy bude v dalším používat kratší termín „kulturní antropologie“ (cultural anthropology) jako synonymum pro „sociokulturní antropologii“ (sociocultural anthropology).)

Většina amerických antropologů, včetně autora této knihy, je specializována v kulturní antropologii. Ovšem, většina z nich je rovněž dobře obeznána i s dalšími subdisciplínami. Většina antropologických ústavů v USA obvykle sestává z představitelů všech těchto vědních odvětví.

Existují historické důvody pro to, že čtyři dílčí vědní obory antropologie jsou v USA začleněny do jediného vědního oboru. Americká antropologie vznikla před 100 lety v důsledku intenzivního zájmu o historii a kulturu původního domorodého obyvatelstva, resp. populací Severní Ameriky, tj. Amerických Indiánů (American Indians). Zájem o původ a odlišnost či rozmanitost a různorodost domorodých Američanů přinesl či zahájil studium (výzkum, průzkum) jejich zvyků, společenského života, jazyků a biologických (fyzických) znaků či vlastností. Taková unifikovaná (sjednocená) antropologie se v Evropě nerozvinula, kde jednotlivé podobory (subdisciplíny) měly (a mnohde mají) tendenci existovat samostatně.

Existují však i logické důvody pro jednotnost či sjednocení americké antropologie. Každá subdisciplína uvažuje, resp. předpokládá a zkoumá variabilitu (rozmanitost, různotvarost a různorodost) v čase i prostoru (tj. v různých dobách a různých geografických oblastech). Kulturní a archeologická antropologie studuje (kromě mnoha jiných témat) proměny společenského života a zvyků. Biologická antropologie zkoumá změny fyzických forem (např. tělesných tvarů). Lingvistická antropologie pak může rekonstruovat základy starodávných jazyků studiem jazyků moderních.

Zájem o studium variability v čase lze vyjádřit i jinak: antropologické subdisciplíny sjednocuje zájem o vývoj, resp. význam **evoluce**. Jednodušeji řečeno, evoluce je změna (proměna) formy v průběhu generací (transgeneračně). Charles DARWIN evoluci nazýval “descent with modification“ (vývoj, původ, rodokmen změnami přizpůsobením).

Dílčí obory antropologie se navzájem ovlivňují, jak antropologové spolu komunikují, diskutují a debatují, studují odborné knihy, resp. publikace, časopisy a sdružují se do profesionálních organizací. Obecná či všeobecná antropologie využívá základů biologie člověka, psychologie, společenských věd a zohledňuje především jejich vzájemné vztahy a souvislosti. Antropologové sdílejí určité společné premisy (předpoklady). Jednou z nich je, že zkoumají či sondují závěry a soudy o tom, co je „povaha, podstata člověka“, resp. „povaha a přirozenost lidství“ (human nature), kterou nelze jednoduše vyvodit z jedné či jednotlivé kulturní tradice.

Často slycháváme otázky nebo problémy jako: příroda vs. výchova (nature vs. nurture), nebo genetika vs. prostředí, tj., co je vrozeno, resp. zděděno a co je získáno z (přírodního a společenského) prostředí, např. kulturou (genetics vs. environment). Například, rozdíly mezi pohlavími, resp. rozdílné role obou pohlaví. (Pozn.: atraktivní jsou např. tzv. “*gender studies*“, tj. zkoumání vlastností a chování formovaných kulturou, které jsou spojeny s obrazem muže a ženy.)

Reflektují mužské a ženské schopnosti a výkony (kapacity), postoje, způsoby myšlení a chování, biologickou nebo kulturní rozdílnost, variabilitu. Existuje univerzální čili obecný emocionální a inteligenční rozdíl mezi pohlavími? Jsou ženy méně agresivní než muži. Je mužská dominance (převaha, nadvláda, vůdčí postavení) obecnou vlastností u všech lidí? Zkoumáním různých kultur antropologie ukazuje, že většina kontrastů (protikladů, rozporů a nápadných odlišností) mezi muži a ženami vzniká spíše kulturní výchovou (výcvikem, školením, tréninkem) než z biologie.

Antropologové rovněž využívají vědomostí a poznání o biologické a kulturní diverzitě (rozmanitosti a různorodosti) k hodnocení uplatňování intelektuálních či intelektových rozdílů. Nenalezli však žádný důkaz o biologicky podmíněných kontrastech (odlišnostech) v inteligenci u bohatých a chudých, barevných (černých) a bílých nebo mužů a žen.

Antropologie není nějakou exotickou vědou, kterou provozují učenci ve věži ze slonoviny, nýbrž disciplínou která má mnoho co říci veřejnosti.

Jedním z příspěvků je rozšíření antropologie, její role osvobozování od společenských předsudků, v oblasti univerzitního vzdělávání, resp. vzdělávacím procesu (školství) vůbec. Antropologickou nejprestižnější profesionální organizací je American Anthropological Association (AAA), která formálně potvrdila roli veřejné služby uznáním pěti subdisciplín **aplikované antropologie**: aplikace antropologických dat, perspektiv, teorie a metod k identifikaci (rozpoznávání), hodnocení a řešení současných společenských (sociálních) problémů. Stále více a více antropologů ze všech těchto čtyř základních vědních podoborů (subdisciplín) nyní pracuje v tzv. "aplikovaných" oblastech jako je veřejné zdravotnictví, plánované rodičovství, rodinné poradenství, ekonomický rozvoj apod.

DÍLČÍ OBORY ANTROPOLOGIE (The Subdisciplines of Anthropology)

KULTURNÍ ANTROPOLOGIE (Cultural Anthropology)

Kulturní antropologie studuje společnost a kulturu, popisuje a vysvětluje společenské (sociální) a kulturní podobnosti a rozdílnosti.

Bereme-li v úvahu diverzitu (rozmanitost a různorodost) v prostoru a čase, antropologové musí rozlišovat mezi tím, co je: 1) **univerzální** tj. (vše)obecné, týkající se všech, všude se vyskytující, všeobecně platné ve světovém měřítku; 2) **generalizované**, tj. zevšeobecnělé, závěry vyvozené s nasbíraných faktů; 3) **zvláštní** či partikulární, tj. jednotlivé, speciální, specifické.

Určité biologické, psychologické, společenské, a kulturní charakteristické znaky či jevy jsou *univerzální*, které mají všichni lidé, resp. jsou sdíleny všemi lidskými skupinami (populacemi). Jiné jsou pouze *generalizované*, společné jen

některým, ale nikoliv všem lidským skupinám. Ještě jiné jsou pak *partikulární*, které vůbec nejsou sdíleny všemi.

Kulturní antropologie má dva aspekty (hledisko, zřetel, pojetí, pohled na něco, zorný úhel): etnografii (založené převážně na terénním výzkumu) a etnologii (založené na komparaci různých kultur, resp. porovnávání jevů napříč kulturami). **Etnografie** vytváří jakési „etnoobrazy“ jednotlivých či specifických skupin lidí, jejich společností nebo kultur. Během terénního výzkumu etnograf sbírá údaje (data), které pořádá či organizuje, popisuje, analyzuje a interpretuje, aby vytvořil a prezentoval „obraz“ o dané skupině, tj. etniku (ethnopicure), a to ve formě např. knihy, odborných článků nebo filmu. Tradičně etnografové žili společně s členy malých komunit (společenství), a studovali lokální chování, víru, místní zvyky, ekonomické aktivity, společenský život, politiku a náboženství.

Výsledky antropologických perspektiv (pohledů, hledisek, stanovisek) se často radikálně liší od perspektiv ekonomických a politických věd. Tyto vědní obory se zaměřují na národní (nacionální) a oficiální organizace a často jen na elity, tj. výběr, výkvět národa, privilegované vrstvy. Avšak skupiny lidí, které antropologové tradičně studovali, bývaly relativně chudé a bez moci, resp. bezmocní. Etnografové za často studují diskriminační praktiky (obvyklé způsoby jednání, chování či konání vytvářející odstupňované rozdíly) namířené proti takovým lidem, kteří poznali např. nedostatek potravy (hlad) podvýživu či avitaminózy, tj. kvantitativní i kvalitativní nedostatky stravy a jiné aspekty chudoby. (Pozn. Dnes: nezaměstnanost, bezdomovectví, sociální vyloučení, diskriminaci podle pohlaví, barvy kůže, rasy, náboženství, politického smýšlení...)

Antropologický pohled a stanoviska (perspektivy) jsou jiné, ale to neznamená, že nutně lepší. Politické vědy studují programy, které mají národní plánovači rozvíjet (a konkretizovat podle místních podmínek) a naopak antropologové vidí, jak tyto programy skutečně fungují na místní úrovni. Obě tyto perspektivy jsou nutné k tomu, abychom pochopili, resp. porozuměli, lidskému životu na konci 20. století v pozdně moderní době, resp. na začátku konci 21. století v době postmoderní.

Antropologové již dávno zjistili, že kultury nejsou izolované (samostatné, navzájem oddělené). Již Franz BOAS, před mnoha lety, konstatoval, že styky (kontakty) mezi sousedními kmeny existovaly vždy, a to i na obrovských oblastech.

Perspektiva světového systému uznává, že mnoho místních (lokálních) kulturních rysů (znaků či charakteristik) odráží čili reflektuje ekonomickou a politickou situaci, kterou společnost zaujímá ve větším systému, tj. systému vyššího řádu. „Lidské populace utvářejí své kultury v interakci (vzájemném působení) s jinými populacemi a nikoliv v izolaci“ (WOLF 1982, str. ix).

Venkované či vesničané se stále více účastní na regionálním (v dané oblasti), nacionálním (národním), i světovém dění. Existuje mnoho zdrojů ovlivňujících společnost, která je vystavena působení mnoha vlivů zvnějšku (vnějších sil), včetně hromadných sdělovacích prostředků (masmédií), migrace (stěhování, přesídlení) a moderních způsobů dopravy (transportu). Město či velkoměsto a stát stoupající měrou doslova vpadá (a invazí narušuje) do místních společenství (lokálních komunit) pod rouškou turismu (tj. invaze turistů), rozvoje agentur (zástupců obchodu, jednatelů zprostředkovatelů, dealerů, agentů všeho druhu...), vládních a církevních úřadů a kandidátů na politické pozice. (Pozn.: politických kandidátů, tj. účastníků předvolebního boje, resp. uchazečů o přízeň potenciálních voličů.) Takové páky, řetězení faktorů a vazeb čili vzájemného spolupůsobení či propojení, jsou významné (prominentní, markantní) komponenty (součásti) regionálních, nacionálních a internacionálních politických, ekonomických a informačních systémů. Tyto velké a rozsáhlé systémy či sítě stále více a více zachvacují a ovlivňují též lidi a místa, které tradičně antropologové sledovali. A právě studium působení takových propojených faktorů či „pák“ a takových systémů je nejdůležitější (prominentní) částí předmětu studia a podstatou soudobé (post)moderní antropologie.

Etnologie, druhý aspekt kulturní antropologie, zkoumá a porovnává výsledky etnografie, tj. údaje (data) shromážděné v různých společnostech. Etnologové se snaží rozpoznat, určit (identifikovat) a vyložit či vysvětlit kulturní podobnosti a rozdílnosti, aby rozlišili, co je univerzální, generalizované a partikulární. Etnologie poskytuje údaje pro porovnávání (komparaci) nejenom z oblasti etnografie, nýbrž i z ostatních dílčích odvětví antropologie, zejména z antropologie archeologické, která se snaží o rekonstrukci sociálních systémů minulosti. (Pozn.: antropologie populací minulosti.)

ARCHEOLOGICKÁ ANTROPOLOGIE (Archeological Anthropology)

Archeologická antropologie (jednodušeji „archeologie“) se snaží rekonstruovat (obnovit v původní podobě), popsat a interpretovat (vysvětlit a vyložit) chování lidí a kulturní vzorce prostřednictvím archeologických pramenů, zejména materiálních památek, resp. památek hmotné kultury. Archeologové jsou nejznámější studiem **prehistorie** (období před vynálezem písma, tj. před méně než 6000 lety). Avšak archeologové též studují historické a dokonce i současné kultury, tj. kulturu lidí žijících v současnosti. Díky výzkumnému projektu, který začal r. 1972 v Tusconu, Arizona, například archeolog William RATHJE se mnoho dověděl o životě v současnosti studiem moderního odpadu, soudobých odpadků či smetí. Hodnota „archeologie odpadků“ (či „vědy o smetí“), tj. „garbologie“, jak ji sám nazývá, je v tom, že poskytuje „důkazy o tom, co lidé dělali a nikoliv o tom, co si myslí, že dělali, o tom, co si myslí, že mohli dělat,

nebo, co si výzkumník či tazatel myslí, že mohli dělat“ (HARRISON, RATHJE and HUGHES, 1993, str., 103). Co lidé uvádějí, může být v příkrém rozporu s jejich skutečným chováním, jak odhalila tzv. „garbologie-odpadkověda“.

Například garbologové přišli na to, že tři sousedé z Tusconu, kteří uvedli nejnižší spotřebu piva, měli nevyšší počet vyhozených plechovek od piva na domácnost (PODOLEFSKY and BROWN, eds., 1992, str. 100)

Využitím památek hmotné kultury jako primárních dat a poučení etnografickými vědomostmi a etnologickou teorií, archeologové pak analyzují kulturní procesy a vzorce.

Archeology zajímají různé hmotné prameny, resp. památky hmotné kultury.

Odpadky vypovídají o konzumaci čili spotřebě a o různých činnostech čili aktivitách. Zrna divoce rostoucích rostlin a zrna rostlin přizpůsobených místním podmínkám („zdomácnělých“) mají rozdílné charakteristiky, které umožňují rozlišit mezi sběračstvím a kultivací. Zkoumání zvířecích kostí odhaluje stáří zabíjených zvířat a poskytuje další informace k určení, zda šlo o zvířata divoce žijící v přírodě (divoká) nebo zvířata domestikovaná (ochočená, zdomácnělá).

Analýzou takových údajů archeologové odpovídají na různé otázky o pravěkem životě. Získávala studovaná skupina maso lovem (z ulovených zvířat) nebo ze zvířat ochočených, zdomácnělých (domestikovaných), resp. z chovu (tj. zvířat pěstovaných pro užitek)? Zabíjeli zvířata pouze určitého věku a pohlaví?

Pocházela rostlinná potrava z divokých rostlin nebo ze zemědělských plodin, které byly zasety, pěstovány a ošetřovány a posléze sklizeny? Na místech, kde lidé žijí nebo žili, archeologové nacházejí **artefakty**, materiální čili hmotné věci, které lidé zhotovili rukodělně (vlastníma rukama) nebo si je přizpůsobili (modifikovali). (Pozn.: artefakt=lidský výrobek vs. naturfakt-přírodnina, umělý výrobek, uměle vyrobený předmět zpracovaný výtvarně nebo účelově, resp. obojí). Zhotovili artefakt usedlíci (trvale bydlíci, resp. žijící v místě svého působení) pro směnu či výměnu (obchod) nebo kupovali jednotlivé či vybrané věci? Byly suroviny (surový, nezpracovaný materiál) k dispozici v místě? Pokud ne, odkud pocházely?

Z takových informací archeologové rekonstruuji vzorce (paterny) výroby čili produkce, směny a výměny čili obchodu a spotřeby čili konzumace.

Archeologové tráví mnoho času studiem zlomků nádob, tj. střepů, nalezených na povrchu při sběru nebo v zemi při výkopu. Střepy jsou mnohem trvanlivější než mnohé jiné artefakty, jako je textil nebo dřevo. Typy nádob (keramiky, kameniny, „hrnců“) na sídlišti mohou napovídat o složitosti jejich výroby, tj. komplikovanosti technologie. Množství, resp. kvantita nalezených zlomků (střepů) umožňuje odhad velikosti populace a hustoty osídlení. Zjištění, že materiál použitý k výrobě nádob (např. keramických či hrnčírských předmětů) nebyl v místě (lokálně) k dispozici, naznačuje, že zde existovaly nějaké systémy směny, výměny čili obchodování. Podobnosti rukodělné výroby (manufaktura) a ve zdobení (dekorace) na různých místech mohou být důkazem kulturních styků. Skupiny s podobnými nádobami („hrnci“) mohou být historicky nějak příbuzné,

mohou historicky souviset. Příslušníci těchto skupin možná měli společné kulturní předky (tj. jejich předkové měli společnou kulturu), navzájem obchodovali nebo příslušeli ke společnému politickému systému.

Mnoho archeologů zkoumá paleoekologii. **Ekologie** zkoumá vzájemné vztahy u živých bytostí (živočichů i rostlin) v jejich prostředí. (Pozn.: ekologie=nauka o vztazích organismů k prostředí a o vztazích mezi organismy v určitém prostředí). Organismy a prostředí společně tvoří **ekosystém**, zajišťující tok energií a výměnu látek. (Pozn.: ekosystém=je základní funkční přírodní jednotka; systém, v němž jsou ve vzájemných vztazích všechna společenstva rostlinná i živočišná spolu s komplexem všech fyzikálních a chemických faktorů vytvářejících prostředí těchto organismů a v němž dochází ke vzájemné výměně hmoty a energie.). Humánní ekologie neboli **kulturní ekologie**, studuje ekosystémy, které zahrnují i člověka, který využívá „přírodní vlivy a je ovlivňován společenskou organizací a kulturními hodnotami“ (BENNET, 1969, str.10-11).

Paleoekologie zkoumá ekosystémy minulosti. Studiem buď minulých nebo současných společností, ekologický přístup zkoumá vzájemné vztahy mezi populacemi, kulturně usměrňované či formulované potřeby a přání, dělbu práce, technologii, metody výroby či produkce, a způsoby (pře)rozdělování přírodních zdrojů či zásob mezi těmi, kteří je potřebují a využívají. Ekologická analýza nemůže být omezena jen na místní produkci, ale musí též studovat jak místní lidé reagují na informační a ekonomické vstupy z vnějšku či z vnějších zdrojů. Kromě rekonstruování ekologických vzorců, archeologové usuzují a dovozují (dedukují) vývoj kultury, resp. kulturní evoluci, například, ze změn velikosti a typu nalezišť (sídlišť) a vzdáleností mezi nimi. Velké a významné město se rozvíjí jen v oblasti, kde města, vesnice a vesničky (osady) existovaly o staletí dříve. Počet úrovní osídlení, tj. (velko)město či velké a důležité město (city), vesnice (village), vesnička či osada (hamlet) je mírou společenské složitosti (sociální komplexity). Budovy (domy) nabízejí klíč (vodítka, záchytné body) k politickým a náboženským (religiózním) charakteristikám. Struktury se zvláštním účelem, jako jsou chrámy a pyramidy, naznačují, že společnosti měly centrální úřady, schopné organizovat týmovou práci jak otroků, tak svobodných. Přítomnost nebo naopak nepřítomnost (prezence vs. absence) určitých struktur odhaluje funkční rozdíly mezi sídlišti. Například, některá města byla ceremoniálními centry s vynikající a nápadnou (prominentní) architekturou. Jiná naleziště byla pohřebišti, a ještě jiná zemědělskými usedlostmi.

Archeologové rovněž dokumentují kulturní vzorce (paterny) a procesy prostřednictvím a pomocí vykopávek (exkavace), tj. prokopávání skrze řadu po sobě následujících vrstev na specifických místech. V dané oblasti či areálu se v průběhu času jednotlivá osídlení mohla měnit jak co do formy, tak účelu, jakož i co do vztahů a souvislostí mezi sídli (osídleními).

K poznání prehistorických populací, tedy takových, které nemají písemné záznamy, je archeologie vědou základní (hlavní, nezbytnou, nutnou a

nevyhnutelnou, tj. esenciální). Porovnávání archeologických sekvencí, tj. sledu po sobě následujících událostí, archeologům umožňuje formulovat určité zákony (zákonitosti) vývoje. Například, určitá prostředí nebo ekonomiky korelují (jsou souvstažné, vzájemně závislé) s určitými typy společenských skupin (sociálních vrstev, tříd) nebo s politickými systémy.

Komparativní (srovnávací) archeologie a etnologie přispívají k pochopení, resp. porozumění společenského dění, resp. sociálních procesů.

BIOLOGICKÁ NEBO FYZICKÁ ANTROPOLOGIE

(Biological, or Physical, Anthropology)

Předmětem **biologické** nebo **fyzické antropologie** je biologická diverzita (rozmanitost a různorodost) člověka v prostoru a čase. Mnoho této variability vzniká v důsledku kombinace geneticky a environmentálně podmíněných znaků (tj. vlastností vrozených čili zděděných a vlastností získaných vlivem prostředí). Relevantní, tedy důležité a významné, zátěže (stresy) prostředí jsou zejména: teplo a chlad, vlhkost, sluneční osvit, nadmořská výška a choroby.

Biologická antropologie se zaměřuje na variabilitu člověka spojením pěti speciálních zájmových oblastí:

- 1) Evoluce hominidů studiem fosilního záznamu (**paleoantropologie**);
- 2) Humánní genetika
- 3) Růst a vývoj člověka
- 4) Biologická plasticita (přizpůsobivost, tvárnost či poddajnost), tj. schopnost těla čili organismu zvládnout, resp. umět se vypořádat se zátěží (stresem), jako je horko, chlad, vlhkost apod.)
5. Biologie, evoluce, chování a společenský život subhumánních primátů.

Tyto zájmové okruhy spojují antropologii s jinými vědními odvětvími, jako je: biologie, zoologie, geologie, anatomie, fyziologie, medicína a veřejné zdraví.

Osteologie – studium kostí – pomáhá paleoantropologům, kteří zkoumají lebky, zuby a ostatní kosti, aby identifikovali hominidní předky, resp. živočišné předchůdce člověka, a mapovali změny jejich anatomie. Biologičtí antropologové spolupracují s archeology při rekonstrukci biologických a kulturních aspektů evoluce člověka. Fosílie (zkameněliny) a nástroje se často nacházejí pohromadě. Nástroje svědčí o typickém výskytu, návycích, životním stylu těch hominidů, kteří je používají.

Více než před 100 lety Charles DARWIN si povšiml, resp. uvedl, že variabilita, která existuje uvnitř každé populace, dovoluje některým jedincům, a to těm, co mají výhodné a příznivé vlastnosti pro přizpůsobování, tj. vlastnosti adaptivní, být lepší co do přežití a reprodukci než jedinci jiní.

Genetika, která se rozvinula později, osvětlila příčiny a přenos takových odchylek či variet. Avšak, nejsou to jenom geny, co způsobuje variety (odchylky). V průběhu celého životaběhu každého jedince, se na vývoji biologických vlastností a znaků společně s dědičností podílí i prostředí.

Například, lidé s geneticky založenou tendencí být vysocí, resp. vysokorostlí, budou méně vysocí, pokud během dětství trpěli podvýživou, tj. měli chudou a nekvalitní stravu. Tak biologická antropologie zkoumá vliv prostředí (výživa, nadmořská výška, teplota, choroby apod.) na tělo člověka (lidský organismus), na jeho růst a vývoj.

Jak již bylo uvedeno, biologická a kulturní evoluce byly vždy ve vzájemném vztahu (interelace) a vzájemně se doplňovaly (komplementarita) a lidé se stále a nepřetržitě přizpůsobovali (adaptabilita) jak biologicky, tak kulturně. To je též důvod, proč tyto dílčí obory antropologie (subdisciplíny) jsou studovány jako součást obecné antropologie.

Biologická antropologie (společně se zoologií) zahrnuje též **primatologii**. Primáti jsou naši nejbližší příbuzní. (opice, monkeys, apes...). Primatologie studuje jejich biologii, evoluci, chování, společenský život, často v jejich přírodním prostředí. Primatologie pomáhá a podporuje paleoantropologii, protože mnoho antropologů je přesvědčeno, že právě chování primátů může osvětlit chování ranných hominidů (a tím i naše počátky, náš původ) a vrhnout světlo i na problém podstaty a přirozenosti člověka lidských univerzálií (co je všeobecné a společné všem).

LINGVISTICKÁ ANTROPOLOGIE

(Linguistic Anthropology)

Nevíme (a pravděpodobně se nikdy nedovíme) kdy hominidi začali mluvit. Avšak, dobře vyvinutý a gramaticky složitý komplex (komplikovaný celek, soubor) jazyků existuje po tisíciletí.

Lingvistická antropologie, tj. antropologie jazykovědná, nabízí další ilustraci či názorný příklad zájmu antropologie o srovnávání, variabilitu změn či proměny (komparace, varieta, evoluce). Lingvističtí antropologové studují jazyky v jejich sociálním a kulturním kontextu (souvislostech) v prostoru a čase. Někteří dovozují, resp. dedukují, hypotetické závěry či úsudky o univerzálních vlastnostech (charakteristických znacích) jazyka spojující jazyk s uniformitou (stejností, stejnotvarostí a stejnorodostí) lidského mozku. Jiní rekonstruuji staré či pradávne jazyky porovnáváním s jazyky jejich dnešních následovníků a tak odhalují jejich historii. Ještě jiní pak studují jazykové rozdíly (lingvistické difference), aby odhalili proměnlivé vnímání (varírující percepce) a vzorce myšlení (paterny) ve spoustě kultur. Studium lingvistické variability v sociálním kontextu (společenské souvislosti a podmíněnosti) se zabývá *sociolingvistika*. Sociolingvisté zkoumají diverzitu (rozmanitost a různorodost) jednoho jazyka, aby ukázali jak řeč reflektuje (odráží) společenské rozdíly (sociální diferenciaci). Lingvistické či jazykovědné metody jsou rovněž užitečné pro etnografy, protože umožňují rychlé učení či ovládnutí jazyků bez písma (neliterární společnosti).

Deskriptivní lingvistika studuje fonetiku (tvoření a slyšení zvukové stránky řeči), gramatiku (mluvnice, mluvená stavba jazyka, resp. stavba jazyka řízená pravidly o obměně slov a o spojování slov ve věty) a sémantiku (nauka o významu jazykových jednotek: „co to slovo znamená?“ vs. onomaziologii, tj. nauka o pojmenování, jakými jazykovými prostředky se vyjadřují představy: „jak se to jmenuje?“)

Historická lingvistika (jazykověda) se zabývá proměnlivostí (varietou) v čase. Například, fonetické, gramatické a lexikální změny. (Pozn. lexikální: týkající se zásoby slov a jejich věcných významů, představy a vztahy mezi nimi, jež v nás slovo vzbuzuje). Existuje rovněž variabilita mezi mluvčími kteréhokoliv jazyka a v jakékoliv době. Jedním z důvodů jsou i rozdíly geografické, např. v místních nářečích (regionální dialekty) a v přízvuku (akcent, např. etnoakcent). Jazyková různost (variety) či rozdílnost rovněž souvisí se společenskými rozdíly. Příklady zahrnují i bilingvismus etnických skupin, tj. dvojjazyčnost (dokonalé využívání dvou jazyků, zpravidla mateřského a cizího, který může mateřský jazyk nahradit) a řečové vzorce (paterny, tj. typy, vzory, způsoby, podoby) spojené s určitými společenskými vrstvami či třídami.

Lingvističtí a kulturní antropologové spolupracují při studiu souvislostí mezi jazykem a jinými aspekty kultury.

APLIKOVANÁ ANTROPOLOGIE

(Applied Anthropology)

V nejširším slova smyslu aplikovaná (užitá) antropologie zahrnuje jakékoliv využití antropologických znalostí a vědomostí nebo metod všech čtyř hlavních vědních odvětví antropologie k rozpoznání (identifikaci), hodnocení a řešení praktických problémů. V důsledku širokého záběru celé antropologie existuje též mnoho aplikací jejího využití.

Například, rozvíjející se oblast lékařské antropologie (medical anthropology) se týká sociokulturního kontextu a implikací chorob a nemocí (tj., co nemoci nesou s sebou z hlediska společnosti a kultury). Výzkum napříč kulturami (transkulturální) ukazuje, že vnímání (percepce) dobrého a špatného zdraví, vedle aktuálního ohrožení zdraví a života a zdravotních problémů vůbec, se mezi kulturami různí, je variabilní. Různé společnosti a etnické skupiny rozeznávají různé nemoci, příznaky (symptomy) i příčiny chorob a vyvinuly i různé systémy ochrany péče o zdraví a různé léčebné (terapeutické) strategie. Představitelé lékařské antropologie jsou *de facto* jak antropology biologickými, tak antropology kulturními, i antropology aplikovanými. Antropologové aplikované lékařské antropologie slouží např. při kulturních interpretacích (výkladech) projektů či programů veřejného zdraví (zdravotnictví), kdy musí být dokonale obeznámeni s místní kulturou, schopni a připraveni, a musí současně být místními lidmi (jichž se to týká) přijímání s důvěrou, tj. akceptování.

Jiní představitelé aplikované antropologie pracují v rozvojových agenturách či programech, hodnotí sociální a kulturní charakteristiky, které ovlivňuje ekonomický rozvoj a společenské změny. Antropologové jsou experty (tj. odborníci přizvaní k řešení či posouzení určité otázky) na místní kulturu. Jako takoví, často mohou rozpoznat specifické sociální podmínky a místní potřeby, které budou mít vliv na úspěch nebo naopak neúspěch rozvojových plánů (schémat, projektů). Jak se říká, plánovači ve Washingtonu nebo v Paříži často ví velmi málo o práci nutné ke zvelebení či kultivaci na venkově Afriky (např. obdělávání půdy a pěstování rostlin). Odhad do budoucna čili prognóza na navrhovaný rozpočet projektu jsou často nerealistické (neuskutečnitelné), pokud nikdo nekonzultuje antropology důvěrně obeznámené s poměry na tamní vesnici, s prostředím a životním stylem. Rozvojové fondy jsou často promrhány (event. rozkradeny), pokud antropolog není dotázán na rozpoznání místních pohlavářů (politických osobností), jejichž podpora danému programu je rozhodující. Právě takové okolnosti či úvahy vedly rozvojové organizace k začlenění antropologů a rovněž agronomů, ekonomů, veterinářů, geologů, inženýrů a odborníků na veřejné zdravotnictví do týmů plánovačů, resp. tvůrců takových projektů.

Antropologové rovněž aplikují své schopnosti a zkušenosti při studiu devastace přírodního prostředí (např. ničení deštných pralesů, znečišťování životního prostředí apod.) vč. změn globálního klimatu. Antropologové zkoumají, jak životní prostředí ovlivňuje lidi a naopak, jak aktivity člověka působí na biosféru a Zemi samotnou.

Antropologové v oblasti aplikované antropologie působí též v Severní Americe. Tzv. „garbologové“ (odpadkovědci) pomáhají organizaci Environmental Protection Agency (agentura pro ochranu životního prostředí), v papírenském průmyslu, ve sdružení pro obchod a obalovou techniku. Mnoho antropologů nyní pracuje v managementu (řízení, vedení, správa) památkové péče, kde aplikují své znalosti a zkušenosti při vyhledávání a rozpoznávání (identifikaci) archeologických, historických a paleontologických památek pro účely místních, státních (provinciálních) a federálních úřadů.

Forenzní antropologové pracují pro policii, soudní lékaře a soudy při identifikaci (zjištění totožnosti) obětí kriminálních činů nebo nehod. Z kostrových pozůstatků určují věk, pohlaví, velikost těla, rasovou či etnickou příslušnost, porody a počet obětí. Aplikace fyzické antropologie spojují schémata zranění (typické a opakující se kombinace) s uspořádáním poškození (trhlin, prasklin apod.) na letadlech nebo vozidlech, při neštěstích, nehodách, haváriích). (Viz dále: ergonomie, oděvnictví, produktový design... a řasa dalších aplikací...)

Etnografové ovlivňují sociální politiku tím, jak ukázali, že existují silné příbuzenské či rodové či spřízněné svazky (klany=pevně semknutá společenství) u sousedů ve velkoměstech (těch, kteří jsou v těsné blízkosti), jejichž sociální (společenské) organizace byly dříve považovány za „fragmentární“ (zlomkovité) nebo „patologické“ (nezdravý stav nebo jev

v lidské společnosti). Návrhy a nápady pro vylepšení situace, tj. zdokonalení a zušlechtní vzdělávacích a výchovných programů, vplynuly z etnografických studií, výzkumů přímo ve školních třídách a okolních komunitách.

Lingvističtí antropologové ukazují vliv rozdílů v dialektech na vyučování přímo ve škole.

Obecně řečeno, aplikovaná antropologie usiluje či snaží se o to, jak nalézat a nalézt humánní a efektivní cesty (lidsky účinné způsoby), k pomoci takovým lidem, které antropologové tradičně studovali.

ANTROPOLOGIE A OSTATNÍ HUMANITNÍ VĚDY

(Anthropology and others human sciences)

Jak již bylo zmíněno výše, základní rozdíl mezi antropologií a jinými vědami či vědními odvětvími, které se zabývají člověkem (a lidskou společností) je *holismus* (celkovostní pojetí: celek není jen prostý soubor či součet svých částí; „... celkovost je podstatná vlastnost celého světa, živého i neživého, je tvůrčím činitelem a způsobem vývoje k vyšším tvarům, SMUTHS, 1926; celek lze ovšem rozdělit na části, ale tímto rozložením celkovost zanikne, viz KRÁL J. a jiní). (Viz systémový přístup *-systems approach-* NOVOTNÝ for review).

Antropologie je unikátní (jedinečná a výjimečná) sladěná a harmonická směs biologických, sociálních, kulturních a jazykových, historických i současných perspektiv (hledisek, stanovisek... a výhledů do minulosti i budoucnosti).

Paradoxně, ačkoliv antropologie je od jiných věd odlišná (samostatně vymezená), její šíře záběru ji s mnoha jinými vědami či vědními odvětvími naopak spojuje. Metody (metodika a techniky) používané např. k datování fosílií (zkamenělin) nabízí fyzika, chemie a geologie. Protože pozůstatky rostlinného původu a zvířat se nacházejí s kosterními pozůstatky člověka společně, antropologové spolupracují s botaniky i paleontology. Kulturní antropologie má vazby na další společenské a humanitní vědy. Tak např. soudobá sociologie má zkušenosti s „průlomem do kultury“ („opening to culture“). (GEERT 1973, 1983.)

Interpretativní antropologie, která přistupuje ke kulturám jako k textům, jejichž význam a smysl musí antropologové dešifrovat, tj. luštit a rozluštit, spojuje antropologii s humanitními a historickými vědami. Stále více a více historiků interpretuje dějinná (historická) vyprávění či příběhy jako texty, kdy věnují pozornost zejména jejich kulturnímu významu a smyslu a společenskému kontextu (souvislostem) s dobou jejich vzniku.

Interdisciplinární spolupráce je výrazným charakteristickým znakem, jakýmsi „puncem“, soudobého akademického života (GEERTZ 1980). To platí zejména pro antropologii.

KULTURNÍ ANTROPOLOGIE A SOCIOLOGIE

(Cultural Anthropology and Sociology)

Kulturní antropologie a sociologie sdílejí společný zájem o společenské (sociální) vztahy, organizaci společnosti a její chování, resp. chování jejích příslušníků. Avšak, důležité rozdíly mezi těmito disciplínami vznikly především z rozdílů mezi různými druhy společností, které tradičně studovaly. Původně se sociologie zaměřovala na průmyslově vyspělý (industriální) Západ, zatímco antropologové se naopak zajímali o předindustriální společnosti.

Tím, že se antropologie a sociologie zabývaly tak rozdílnými společnostmi, vznikly i rozdílné metody sběru dat a jejich analýzy. Výzkumy prováděné ve velkém měřítku, vykazující širokou škálu problémů u složitého systému či komplexu národů, vedlo sociology opírat se především o ankety a spoléhat se na dotazníky a jiné prostředky shromažďování velkého množství kvantifikovatelných (měřitelných) údajů. Základem sociologie je léta trvající shromažďování dat a statistické metody, zatímco statistika (školení ve statistických metodách) byly u antropologů méně běžné, ačkoliv i to se mění, jak antropologové stále více a více pracují s moderními společnostmi.

Tradiční etnografové studovali malé skupiny předliterárních společností či populací (bez znalosti písma) a opírají se o metody, které jsou v tomto kontextu vhodné. „Etnografie je výzkumný proces, v němž antropolog podrobně, důkladně a přesně pozoruje, zaznamenává a angažovaně se účastní denodenního života jiné kultury – zkušenost označovaná jako terénní výzkum – a poté o této kultuře píše závěrečnou souhrnnou zprávu, při čemž klade důraz na popisný detail (MARCUS and FISHER, 1986, str. 18). Jednou z klíčových metod, popisovaných v citovaném díle, je zúčastněné pozorování (participant observation): přímý účastník nějaké události ji sám pozoruje, popisuje a analyzuje.

Se stoupající měrou interdisciplinární komunikace (spolupráce), tj. mezioborových styků a dorozumění, se antropologie a sociologie stále více sbližují (konvergují).

Hnutí „otevření se kultuře“ či „průlom do kultury“ (opening to culture) je více kvalitativní a interpretační přístup k sociologickým problémům a údajům. Jak se moderní světový systém rozrůstá (světověk), sociologové se věnují a podporují výzkumné projekty v zemích třetího světa (rozvojové země) a v místech, které byly kdysi téměř skoro výlučnou doménou antropologie, resp. v místech, která patřila téměř úplně do sféry vlivu antropologie. Jak se šíří industrializace, i mnoho antropologů pracuje přímo v industriálních (průmyslových) společnostech, kde studují různá (rozmanitá a různorodá) témata, včetně takových, jako např. úpadek vesnice, život ve velkoměstech a vliv hromadných sdělovacích prostředků (masmédií) na vznik vzorců chování národní kultury.

Antropologové a sociologové mají společný zájem o problémy rasy, etnicity, společenských tříd, genderových studií (tj. zkoumání vlastností a chování

formovaných kulturou, které jsou spojeny s obrazem muže a ženy), populární a masové kultury u moderních národů.

ANTROPOLOGIE, POLITOLOGIE A EKONOMIE

(Anthropology, Political Science, and Economics)

Politické vědy a ekonomie se rozvinuly ke zkoumání speciálních domén (oblastí, sfér) lidského chování, a to, podobně jako sociologie, u moderních národů, resp. společností. U malých či máločetných společností (fungujících v malém měřítku), kde se vyvinula či na nichž vyrostla etnografie, politická věda a ekonomie obvykle nezaujala takové postavení, aby zřetelné, výrazné aktivity, charakteristické či typické pro takové společnosti studovala jako u společností moderních. Spíše se tyto vědy zabývají obecným společenským řádem.

Antropologové rozšířili naše komparativní porozumění politickým systémům tím, že ukazují např. jak zákon a zločin (kriminalita) nejsou kulturními univerzáliemi (tj. nejsou stejně přítomny ve všech kulturách) i zkoumáním takových témat, jako je vyjádření (manifestace) a řešení konfliktů u společností bez centrálního řízení (vlády).

Předmět a obsah ekonomie byl definován jako nauka o hospodářství, resp. (šetrné) a hospodárné využívání životních zdrojů, racionální hospodaření (rozumově promyšlené), přidělování a (pře)rozdělování omezených prostředků, soustavné úsilí o zhospodárnění lidské činnosti, o zlepšení a zlevnění jejich výsledků, k alternativnímu (tj. připouštějící volbu) využití (účelu, cíle).

(Pozn. ekonomie=hospodaření, hospodárnost, úspornost; věda o nejvšeobecnějších souvislostech v ekonomickém životě společnosti v jejich celku; souhrn výrobních a hospodářských vztahů ve vývoji).

Silou, která stojí za takovým racionálním (přes)rozdělováním prostředků je maximalizace zisku. Sociolog Max WEBER (1904/1958), jehož práce rovněž antropologii ovlivnily, formuloval důležitý rozdíl mezi tzv. formální a substantivní racionalitou. *Formální racionalita* se vztahuje k abstraktním standardům racionálních postupů, které jsou založeny na zisku či ziskem motivovány. *Substantivní racionalita* se vztahuje ke standardům účinných postupů (procedur), které jsou přizpůsobeny kulturním hodnotám. Jinými slovy: motivace varírují čili jsou proměnlivé napříč kulturami a usměřňují či ovlivňují (jsou vodítkem) typ či charakter rozhodování lidí v různých kulturách.

Následující Webera antropologové přispěli a obohatili *komparativní ekonomii* tím, že ukázali, jak v různých kulturách pohání ekonomiku různé principy, resp., že v jiných kulturách je ekonomika různě motivována.

Dík etnografii a srovnáváním napříč kulturami (příčně průřezovými výzkumy), zjištění a závěry ekonomů i politologů, obvykle založené jen na výzkumu

západních společností, mohou tak být postaveny do širších perspektiv, s výhledem do minulosti i budoucnosti.

ANTROPOLOGIE A HUMANITNÍ VĚDY (Anthropology and the Humanities)

Humanitní vědy studují umění, literaturu, hudbu, tanec a jiné formy kreativního (tvůrčího) vyjadřování. (Pozn.: humanitní vědy obecně, v nejširším slova smyslu, jsou vědy o člověku a společnosti).

Tradičně se humanitní vědy zaměřovaly (ale to se už změnilo, viz níže) na intelektuálně pojímaná „krásná umění“ (fine arts), zejména výtvarná. (Srv.: mj. „highbrow“=intelektuál, povýšeně se domnívající, že umění je účelem samo o sobě.) Obeznamenost s „krásným uměním“ (znalosti, vědomosti, vzdělání v krásných uměních) bývalo považováno za to, čím se rozuměl tzv. „kulturní člověk“, tj. kultivovaný, vzdělaný, ušlechtilý. Antropologie již dávno rozšířila definici „kulturní“ (cultured) daleko za elitářský význam pojmů, jako kultivovaný (cultivated), sofistikovaný (sophisticated= příliš zkušený, znalý světa, blazeovaný, intelektuálně na výši, s vysoce kultivovaným vkusem, překultivovaný, ale i velmi složitý, komplikovaný, rafinovaný apod.), vysokoškolsky vzdělaný (college educated), vhodný, řádný, náležitý, způsobilý podle společenských pravidel, normální a korektní (proper) a vkusný, elegantní, společensky slušný (tastefull).

Pro antropology kultura není omezena na elitu či elity, ani na jakoukoliv jinou jednotlivou (oddělenou, nezávislou, samostatnou) část společnosti. Každý člověk si osvojuje kulturu tzv. *enkulturací*, což je společenský proces, jímž je kultura naučená (převzatá) a předávána z generace na generaci.

Vzrůstající příznivé přijetí a souhlas s tímto názorem (akceptace) pomohlo rozšířit studium humanitních věd od „krásných umění“ a umění pro elity až k populárnímu umění (lidovému, tj. všeobecně rozšířenému) a folklóru (lidová slovesnost a kultura) a jiné kreativní vyjádření lidových vrstev a pro lidové vrstvy, tj. masy.

Antropologie byla ovlivňována humanitními vědami a stále ovlivňována je. Je to jiný příklad *konvergence*, procesu interdisciplinární komunikace (mezioborového dorozumění a porozumění), jak již bylo zmíněno výše. Přijetí a osvojení tohoto, pro antropology charakteristického, názoru na kreativitu (tvořivost, tvůrčí schopnost) v jejím společenském (sociálním) a kulturním kontextu, soudobé „postmoderní“ přístupy v humanitních vědách posunuly předmět zájmu směrem k umělecké a myšlenkové nenáročnosti až nevzdělanosti, k lidovým vrstvám, resp. masám, populární kultuře (popkultuře) a místním tvůrcům lokálních projevů.

Jinou oblastí konvergence (sblížení) mezi antropologií a humanitními vědami je nazírání kulturních projevů jako modelových textů (patterned texts) (Cf. RICOEUR, 1971; GEERTZ, 1973). Tak, „nepsaná pravidla“ (chování), řeč,

věrské projevy (víra a pověra), ústní tradice a rituály (CLIFFORD, 1988, str. 39) jsou interpretovány v relaci (vzhledem či v souvislosti) k jejich významu uvnitř konkrétního (partikulárního) kontextu (významová souvislost např. v jazykovém projevu nebo např. literární a společenské vztahy do nichž dílo vstupuje).

ANTROPOLOGIE A PSYCHOLOGIE (Anthropology and Psychology)

Podobně jako sociologové a ekonomové, většina psychologů provádí svůj výzkum v rámci vlastní společnosti (tj. do které sami patří). Antropologové zase přispívají tím, že získávají údaje napříč kulturami. Údaje a tvrzení "humánní" psychologie nemohou být založeny jenom a výhradně na chování v jediném, jednotlivém typu společnosti. Oblast kulturní antropologie, známá jako psychologická antropologie nebo **kultura a osobnost** (culture and personality), tj. studium variability (rozmanitosti a různorodosti) psychologických vlastností či znaků a osobnostních charakteristik mezi kulturami) je spojena právě s psychologií. Margaret MEADová, ve svých mnoha knihách (1928, 1930, 1961) se pokusila ukázat, že psychologické vlastnosti či znaky u různých kultur jsou značně variabilní, proměnlivé. Rozdílné společnosti vštěpují rozdílné hodnoty rozdílnou výchovou dětí. Starší osoby reflektují kulturní zvyky naučené v dětství.

Jeden z prvních, kdo přispěl k bádání napříč kulturami (příčně průřezový výzkum), byl Bronislaw MALINOWSKI, který prováděl své výzkumy mezi obyvateli Trobriandských ostrovů v jižním Pacifiku (souostroví v Melanésii u Nové Guineje v Tichém oceánu). Trobriandští ostrované považují za příbuzné či určují příbuzné matrilineárně, tj. po mateřské linii (určování příbuzných podle matky). Považují tedy lidi za příbuzné vzhledem k matce a jejím příbuzným, a nikoliv vzhledem k otci. Příbuzný, který trestá dítě, není jeho otec, ale matčin bratr, tedy strýc z matčiny strany. Dědictví je spíše po strýci než po otci.

Trobriandští ostrované vykazují úctu a respekt strýci, s nimž má chlapec vztah chladný a odtažitý. V protikladu k tomu, vztahy otce a syna jsou přátelské a láskyplné. Malinowského práce mezi Trobriandťany připomíná známou teorii Sigmunda FREUDA o univerzalitě oidipovského komplexu. (Pozn.: přepjatá až chorobná láska syna k matce, sexuální láska k rodiči opačného pohlaví, spojená s nenávisť k druhému rodiči.) Podle FREUDA (1918/1950) chlapci asi okolo 5. roku věku jsou sexuálně přitahováni k matce. Oidipovský komplex je vyřešen, resp. se rozpadá, když chlapec přemůže či zvítězí nad žárlivostí, a se svým otcem se identifikuje (souhlasí, názorově se shodne...). Freud žil v patriarchálním Rakousku (vláda otce ve velké rodině) na sklonku 19. a počátku 20. století, ve společenském prostředí, kde otcové představovali silnou autoritu (všeobecná vážnost, úcta, rozhodující vliv a moc). Otec v Rakousku byl pro dítě primární (prvořadou, základní, hlavní) autoritou a matčin sexuální partner. U Trobriandťanů měl otec pouze roli sexuální. Jak tvrdil Freud, oidipovský

komplex vždy vyvolává či způsobuje sociální rozdíly, resp. společenský odstup, založený na žárlivosti na matčina sexuálního partnera, což mělo být vidět i u Trobriandtů. *Nikoliv*, nezpůsobil! MALINOWSKI dospěl k názoru, že k ovlivnění vzájemného vztahu otce a syna spíše než žárlivost více fungovala struktura autority (autoritativní struktura). Podobně jako řada pozdějších antropologů, Malinowski ukázal, že individuální psychologie (psychologické vlastnosti jedinců) závisí na jejím kulturním kontextu. Antropologové pokračují ve výzkumech založených na psychoanalytických předpokladech, resp. poučkách napříč kulturami dále (PAUL 1989) a na problémech (sporných otázkách) kognitivní a vývojové psychologie.

ANTROPOLOGIE A HISTORIE (Anthropology and History)

Konvergence (sblížení) mezi antropologií a historií byla již zmíněna v souvislosti s trendem k interdisciplinární komunikaci (mezioborové srozumění a dorozumění; sdělování poznatků a rozprava o nich, výměna informací a názorů).

Historikové stále více a více (stoupající měrou) interpretují čili vysvětlují a vykládají historické dokumenty (písemné prameny) a považují je za texty, které vyžadují zasazení a interpretaci ve specifickém kulturním kontextu, tj. významových souvislostech.

Antropologové a historikové spolupracují při studiu takových problémů (diskutabilních, sporných otázek) jako je kolonialismus (např. ve smyslu politického útlaku a hospodářského vykořisťování málo vyvinutých zemí) a nebo rozvoje moderního světového systému (globalizace). (COOPER and STOLER 1989.) Nehledě na tuto konvergenci, autor této knihy (Kottak) si myslí, že je užitečné určitou distanci (odstup) mezi historií (změny v „obsazení“ historické scény, historickými osobnostmi) a evolucí (změny formy společnosti) zachovávat, neboť jde o dva aspekty změn, které se týkají lidí. V tomto smyslu *historie* se zaměřuje na jednotlivce (historické osobnosti). Do stabilního společenského systému lidé vstupují narozením a opouštějí jej úmrtím nebo migrací (přemísťování, změna sídliště, stěhování skupin obyvatelstva). Pokud se jedná o skutečnou stabilitu (stálost, pevnost, nehybnost) společenského systému, lidé přicházejí a odcházejí, ale systém zůstává stejný. Existují změny „personální“, ale nikoliv v základních formách systému.

Druhý aspekt změn (*evoluce*) vyžaduje větší perspektivu (rozhled, nadhled). Stabilní společenský systém se může stát systémem nestabilním. *Společenský systém může změnit svou strukturu i formu*. Evoluce je pak studium takových změn ve formě. Ačkoliv individuální akce jsou rovněž hnacím momentem systémových změn, středem zájmu je systém sám.

Ačkoliv stále existují historici, kteří se zaměřují především na jména a data, aniž by se příliš zajímali o procesy ve společenských souvislostech (zákonité,

postupně na sebe navazující a vnitřně vzájemně spojené změny jevů, věcí a systémů). Určitá distance mezi “personálními“ změnami a “formálními“ změnami určitě nestaví historiky proti antropologům.

Vskutku, na mnoha univerzitách byl nárůst spolupráce mezi historiky a antropology již institucionalizován ve společných projektech a výzkumných programech.